O’ZBEK TILSHUNOSLIGIDA O’ZLASHMA SO’ZLARNING ROLI VA AHAMIYATI

Ahmadjonova Maftuna Oxunjon qizi

sulaymonovamaftun@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada til, tilning boyishi va undagi o‘zlashma so’zlarning o‘rni haqida qarashlar berilgan va o’zlashma so‘zlarining xususiyatlari yoritilgan. Maqolada tanlangan so'zlarning har tomonlama qiyosiy va leksik tahlili berilgan.

Kalit so‘zlar: qiyosiy tilshunoslik, madaniyatlararo muloqot, o‘zbek tili, leksikologiya, leksik o’zlashmalar.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF BORROWED WORDS IN THE UZBEK LANGUAGE

Abstract: This article provides views on language, language enrichment and the role of borrowing in it and highlights the features of borrowing words. The article gives a comprehensive comparative and lexical analysis of selected words.

Key words: comparative linguistics, intercultural communication, Uzbek language, lexicology, lexical borrowings.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЗАИМСТВОВАННЫХ СЛОВ В УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация: В статье излагаются взгляды на язык, обогащение языка и роль заимствований в нем, освещаются особенности заимствования слов. В статье дается комплексный сопоставительный и лексический анализ выбранных слов.

Ключевые слова: сопоставительная лингвистика, межкультурная коммуникация, узбекский язык, лексикология, лексические заимствования.

Til qanchalik o'ziga xos va yopiq bo'lmasin, zamonaviy globallashuv sharoitida u doimo o'zgarib turadi va bu birinchi navbatda insonning ichki va tashqi dunyosini ifodalash bilan bevosita bog'liq bo'lgan tilning leksik sohasiga tegishlidir va bir vaqtning o’zida insonning ichki va tashqi dunyosini tilda aks ettirish bilan bevosita bog'liqdir. Xalqlar o'rtasidagi yaqin aloqa sharoitida mehnat faoliyati mahsulotlari, yangi texnologiyalar, g'oyalar va boshqalar almashinadi. Til, o'z navbatida, moddiy ob'ektlarni nomlash uchun so'zlarni oladi.

Fonetik, grammatik va sintaktik tizimlarga nisbatan tilning leksik tizimi yangilikka eng ochiq hisoblanadi. Muayyan madaniy hamjamiyatning atrofdagi dunyo va voqelik haqidagi g'oyasi lug'atda jamlangan. Boshqa madaniyat, boshqa til va boshqa madaniyat ta'sirida yuzaga kelgan yangi lug'at va leksik darajadagi yangi hodisalar odatda “o’zlashtirish” atamasi bilan belgilanadi. Bir tildan ikkinchi tilga leksik o‘zlashtirish sabablarini ko‘rib chiqishda tilning sotsiolingvistik jihati hisobga olinadi.

O‘zbek millati vakillari so‘zlashadigan hozirgi adabiy tilning lug‘aviy asosini forsiy so‘zlar tashkil etadi, ularni turkiy tildagi umumiy so‘zlar ham deb atashadi. Ular keng turkiy guruhning barcha tillari o'rtasidagi asosiy o'xshashlikdir. Ammo, agar o‘zbek tilini qipchoq shevalari bilan solishtirilsa, unda ko‘plab arab va fors so‘zlarini uchratish mumkin, keyin esa ko‘p sonli arab va

fors (hozirgi tojik) tillaridan o‘zlashtirilganlarni bilish mumkin. Arab va fors tillari nafaqat turkiy guruh va shevalariga, balki rus tiliga ham katta ta’sir ko‘rsatgan. Shunday qilib, o'zbek tilida mavjud bo'lgan eng mashhur turkiy o’zlashma so’zlar: tarvuz, baliq, ataman, oltin, leopard, baqlajon, baraban, bosh, chekka, poyabzal, bo'tqa, Qorako'l, mayiz, yovvoyi cho'chqa, sazan, tuzoq, qum, rovon, sandik va boshqalar. O'zbek tiliga turkiy lahjalar orqali kirib kelgan va uning lug'atiga kiritilgan forscha so'zlar, masalan, dur, marjonlar, zangori-ko’kish rang, xanjar, kishanlar.

Rus tilining ta'siri, ayniqsa, paydo bo'lishi bilan yaqqol namoyon bo'ldi Sovet hokimiyati 20-asrning boshlarida, garchi bundan ancha oldin, 17-asrdan beri, xalqaro savdoning rivojlanishi, texnologik taraqqiyot va o'zbek tilida xalqlarning siyosiy o'zaro ta'siri, slavyan kelib chiqishi so'zlari paydo bo'la boshladi. An’anaga ko'ra, Sovet Ittifoqi respublikalarining milliy tillarini kengaytirish va boyitish ikki yo'nalishda amalga oshirildi:

Xorijiy so'zlarni o'zlashtirish, ularni moslashtirish, shu jumladan yarim dialekt so'zlarning paydo bo'lishi.

Boshqa tillarning lug'atiga asoslangan yangi so'zlarning paydo bo'lishini o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan so'z yasash usuli orqali.

Yil oylarining nomlari-ilgari oylar oy taqvimi bo'yicha hisoblab chiqilgan va butunlay boshqacha nomlarga ega edi: masalan iyul oyi "Saraton" deb nomlangan. Keyinchalik, yilning barcha oylari rus tiliga tanish bo'lgan nomlarni oldi, ammo o'zbek tilida yumshoq belgi yo'qligi sababli imlo bu kabi ko'rinadi: dekabr, aprel, iyun. Zamonaviy o'zbek tiliga kirib kelgan xalqaro atamalarga quyidagilar kiradi: poezd, avtomobil, apparat, galereya, futbol, voleybol, turli xil rezavorlar nomlari (malina, ko'k buta mevasi, archagul va boshqalar.), ta'lim muassasalari (kollej, litsey, universitet, institut), o'simliklar va bog'dorchilik ekinlarining nomlari (pomidor, kartoshka, bolgar (qalampir), poyabzal turlari (krossovkalar, etiklar, poyabzallar), mebel turlari (stol ,stul, kreslo, divan, karavot, shkaf) va hokazo.

Iqtisodiyot sohasida G'arbiy Yevropa tillaridan kirib kelgan so’zlar va auditor (auditor), barter (barter), broker (broker), damping (dumping), diler (dealer), muhandislik (engineering), konsalting (consalting), provayder (provayder), boshqaruv (manejment), uzatish (transfer), rahbar (manejer), sammit (summit), brifing (briefing), kongress (congress), simpozium (simposium), bo'lim (departament), parlament (parliament), spiker (speaker), Nizom (regulation), grant (grant), dayjest (dayjest), eurodollar (eurodollar), magistr (master), reyting (rating), impichment (impeachment) va boshqalar. Aksariyati chet tilidagi shaxslarning ismlari ingliz tilidan olingan, masalan: auditor (auditor), advayzer (advayzer), underwriter (anderrayter), attorney (attorney), bidder (bidder), broker (broker), bill broker (bil-broker), bondholder (bondholder), bootlegger (butleger), vendor (vendor), jobber (jobber), dealer (diller), distributor (distributor), insider (insayder), interviewer (intervyuer), copywriter (kopi-rayter), menejer (menejer), sponsor (sponsor), farmer (fermer), hacker (haker). (butleger), sotuvchi (sotuvchi), jobber (jobber), diler (diller), distributor (distributor), insider (insayder), intervyu (intervyuer), Kopirayter (kopirayter), menejer (menejer), homiy (homiy), fermer (fermer), xaker (haker).

Yuqoridagi lingvistik materiallar tahlilidan xulosa qilish mumkinki, G'arbiy Yevropa tillaridan olingan so’zlar zamonaviy o'zbek tilida keng tarqalgan. Bu o’zlashma so’zlar deyarli barcha faoliyat sohalariga kirib bordi: siyosiy, iqtisodiy, sport, ilmiy va kundalik hayotda. O'zbek tili taraqqiyotining hozirgi bosqichida xorijiy so'zlarning faol kirib kelishi va ishlatilishi kuzatilmoqda. Bu tilda sinonimiyaning rivojlanishiga yordam beradi. Shuni ham ta'kidlash

kerakki, yangi olingan barcha so'zlar lug'atlarda aks ettirilmaydi. Ko'p jihatdan qarz olish madaniyatlarning o'zaro ta'sirining jiddiy oqibatlaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Абдуллаев Ф.А. Тил қандай ривожланади? – Тошкент: Фан, 1972.
2. Durkin, Ph. Borrowed Words: A History of Loanwords in English. 2014.
3. Haugen, Einar. The analysis of linguistic borrowing. Language 26. 1950.
4. Haugen, E. The Analysis of Linguistic Borrowing. In Language 2, 26. Washington: Linguistic Society of America. 1950.
5. Hojiyev A. Lingvistik terminlarning izohli lug‘ati. -T.: O‘qituvchi, 1985
6. Ольшанский, Д.А. Социолингвистика как культурное явление нового тысячелетия. Екатеринбург : УрГУ, 1999.
7. Жамолхонов Ҳ. Ҳозирги ўзбек адабий тили. –Тошкент: Талқин, 2005. – 209 б
8. Матвеева, Т.В.Об ортологии текста // Культурно-речевая ситуация в современной России. Екатеринбург, 2000.
9. Крысин, Л.П. Иноязычное слово в контексте современной общественной жизни // Русский язык конца XX столетия (1985-1995). М., 1996. С.142-161.
10. Yo‘ldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. – T.: Fan, 2007.
11. O'zbek tili leksikologiyasi. O'zbekiston SSR. «Fan» 1981.
12. Каримджонова, Ш. (2023). O ‘ZBEK TILIDA KAUZATIV FE’LLARNING YASALISH USULLARI. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, *3*(8).
13. Ravshanjonovna, K. S. (2023). The Meaning of Causative Verbs. *Jurnal Multidisiplin Madani*, *3*(1), 14-18.
14. Ravshanjonovna, K. S. (2023). Stylistic Features of Causative Verbs in the Uzbek Language. *Jurnal Multidisiplin Madani*, *3*(4), 879-884.
15. Karimjonova, S. R. (2022). The linguistic functions of intonation components. *Oriental Art and Culture*, *3*(4), 601-606.
16. Ravshanjonovna, K. S. (2021). O’ZBEK VA INGLIZ TILIDAGI SIFATDOSHLARNING STRUKTURAVIYFUNKSIONAL XUSUSIYATLARI. *Oriental Art and Culture*, (6), 153-158.
17. Karimjonova, S. R. (2021). Cognitive Aspects Of The Causative Verb To Have In Modern English. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, *2*(11), 141-145.